

INKLYUZIV TA'LIMNI JORIY ETISH MASALALARI

Farg'ona davlat universiteti Ijtimoiy-gumonitar fanlar kafedrası
o'qituvchisi

Mirzaboyev Yuldoshali Abdumannonovich

Kalit so'zlar: Inklyuziv, Waldorf pedagogika, kamsitish, irqiy, gender.

So'nggi o'n yillikning asosiy madaniy tendentsiyalaridan biri bu odamlar o'rtasidagi so'zsiz tenglik g'oyasi masalasi va shundan kelib chiqqan holda diskriminatsiya (kamsitish)ning har qanday ko'rinishlariga (irqiy, gender va boshqalar) ko'ra kurashish zarurati kelib chiqadi. Ta'lim sohasida bu jarayon inklyuziya shaklida amalga oshirildi. Ta'limda inklyuzivlik - bu me'yorda rivojlanayotgan bolalar va rivojlanishida turli xil kamchiliklarga ega hamda rivojlanishida o'ziga xos xususiyatlariga ega bo'lgan bolalar birgalikda ta'lim- tarbiya berish modeli. Masalan, agar farzandingizning sinfida bitta autizm sindromidagi bola va beshta diqqat yetishmasligi va giperaktivligi sindromidagi bola bo'lsa, bu sinfni inklyuziv sinf deb hisoblash mumkin.

Inklyuziv ta'limni targ'ib qilish bo'yicha O'zbekiston 20 yillik tajribaga ega bo'lishiga qaramasdan 20 yil avval O'zbekistonda qonuniy tarafdin pedagogik eksperiment maqomiga ega bo'lmagan, endilikda esa inklyuziv ta'lim rasmiy ravishda ta'lim modeli sifatida qabul qilindi. Bundan xulosa qilishimiz mumkin, agar sizning farzandingiz alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lsa, siz uni har qanday maxalliy bolalar bog'chasiga va har qanday maktabga ta'limga berishingiz mumkin, hamda ta'lim muassasasi - nazariy jihatdan - bolaning u erda o'qishi uchun sharoitlarni yaratishi shart.

O'qituvchining tajribalari

Mazkur amaliyotning asosiy g'oyasi bolalar birgalikda o'sish va rivojlanish huquqiga ega ekanligi va shu bilan birga, biz alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar boshqa bolalardan ajratilib o'qitiladigan alohida rezervatsiyalar yaratmasligimiz kerak.

Ana endi, mazkur g'oyani amalga oshirishga harakat qilganimizda qanday natija olishimiz mumkinligini ko'rib chiqamiz.

Ta'lim dasturi: erishib bo'lmaydigan jarayonga erishish va qo'shib bo'lmaydigan bolalarni qo'shish

Aytaylik, siz o'qituvchisiz, sizda ma'lum dastur bor va siz bolalarga ushbu dastur bo'yicha ma'lum bir mavzuni o'tmoqchisiz. Dastur ma'lum bir yoshga mo'ljallangan. Misol qilib olsak, sinfda 25 nafar bolalarning intellekti sog'lom va uchta aqli zaiflikka ega. Sinfdagi bolalarning yoshi teng bo'lishiga qaramasdan, aqli zaif bolalarning yoshi bir necha yoshga kichikdek tuyuladi. Siz bir yoki ikkita darsni o'tkazdingiz va aqli zaiflikka ega bo'lgan 3 nafar o'quvchi sog'lom bolalar kontekstiga to'g'ri kelmaydi va sizning dasturingiz ularga mos kelmasligini tushunasiz.

Misol uchun, siz chizmachilik fani o'qituvchisiz va shtrixlash turlari, ranglar spektri va istiqbollari haqida biror narsa tushuntirmoqchisiz. Sizda boshlang'ich chizish bosqichida bo'lgan 3 nafar aqli zaif o'quvchilar bor va ular doiralarning mavhum monoxrom kompozitsiyasini chizadi.

Keyingi qadamlar uchun qanday imkoniyatlaringiz bo'lishi mumkin?

1-tajriba. 3 nafar aqli zaif o'quvchilarni alohida kichik guruhda ajralib turadi. Agar tashkilot qo'shimcha soatlar va individual o'qituvchini moliyalashtirishga tayyor bo'lsa. 3 nafar aqli zaif o'quvchilar darslarni olib boradigan boshqa o'qituvchi bilan rasm chizishga boradilar. Ya'ni, u ular bilan

sham bilan chizish, barmoq bilan chizish va hokazolarni chizib, bolalarning umuman nima chizish mumkinligi va bu materiallar bir-biridan qanday farq qilishlari haqidagi tasavvurlarini kengaytiradi.

Ehtimol, xuddi shu muammo boshqa darslarda ham paydo bo'ladi va keyin savol tug'iladi, agar ular uchun hamma narsa alohida bo'lsa, nima uchun aqli zaif

bolalar sinfda yoki guruhda? Ushbu g'oyani ishlab chiqsak, biz alohida korreksion sinflar va maxsus maktablarga ularni yo'naltiramiz va bolalar asosan maktabdan keyin o'yin maydonchasida uchrashadilar. Ammo biz gumanistmiz va biz bolalarning birgalikda o'qishini xohlaymiz, shuning uchun biz keyingi variantlarni ko'rib chiqamiz

2-tajriba. 3 nafar aqli zaifligi bo'lgan o'quvchilarga ham ta'lim berayotganligingiz uchun hech qanday qo'shimcha mablag' berilmaydi, lekin siz ma'lum bir pedagogik burchni his qilasiz. 3 nafar aqli zaifligi bo'lgan o'quvchilar sizning darsingizda ishtirok etadilar. Ular dars jarayonida zerikmaslik uchun qoramalar chizishadi va darsdan keyin siz ular bilan alohida shug'ullanasiz. Bir muncha vaqt o'tgach, siz asabiylasha boshlaysiz, chunki sizning harakatlaringizga qaramay ishingiz moliyaviy jihatdan rag'batlantirilmaydi. Bu hol davom etadi. Qolgan bolalar 3 nafar aqli zaifligi bo'lgan o'quvchilar vazifani bajarishmayabdi, demak, vazifani bajarmasa ham bo'ladi degan xulosaga keladilar yoki ularni vazifani bajara olmaganliklari uchun masxara qilishadi. Siz dars jarayonida noto'g'ri metod tanlaganingizni va ishni noto'g'ri tashkil qilganingizni xis qila boshlaysiz.

3-tajriba. Siz hamma darsda band bo'lishi kerak degan fikrga keldingiz! G'ayratlanib, siz ko'p darajali dasturni tuzdingiz. Endi har bir vazifa uchun engil variant va o'ta engil variant mavjud. Masalan, sinfnings asosiy qismi bilan me'moriy elementlarni muhokama qilasiz va ustunli binoni chizasiz, 3 nafar aqli zaifligi bo'lgan o'quvchilar uchburchak va kvadratdan yasalgan shartli uyni

ehtiyotkorlik bilan bo'yashadi. Endi siz har bir sinf uchun ikki barobar ko'proq tayyorgarlik ko'rishingiz kerak, bunga ko'nikish mumkin. Eng yomoni, sog'lom bolalar 3 nafar aqli zaifligi bo'lgan o'quvchilarni masxara qilishni davom etadilar. Aqli zaif bolalar esa navbatida o'zlarini ahmoqdek his qilishni davom etadilar va endi ularning imkoniyatlari cheklanganligini yaqqol xis qiladilar. 3 nafar aqli zaifligi bo'lgan o'quvchilar xafa bo'lib, ularning onalari sizga e'tirozlar bildirish uchun kelishadi. Ular farzandlarining boshqalardan kam emasligiga ishonishadi, shuning uchun ular ham hamma kabi vazifalarni teng bajarishlari kerak. Siz yana qayerdadir xatolikka yo'l qo'yganingizni xis qilasiz.

4- tajriba. O'zbekiston Respublikasin Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 12- oktabrdagi 638-son "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim berishga oid normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida" qarorini asos qilish orqali endilikda yordamchi o'qituvchilar yordamida 3 nafar aqli zaifligi bo'lgan o'quvchilarga ta'lim berish jarayonini sifatli qilish mumkin. Siz 1-variantda boshlagan dasturga qaytdingiz, biroq alohida xonada emas birgalikda. Yordamchi o'qituvchi, sinxron tarjimonlar kabi, darsdagi barcha tushunchalarni 3 nafar aqli zaifligi bo'lgan o'quvchilarga quloqlariga pichirlab tushuntirishadi. Bu holat ularga bu qandaydir tarzda materialni idrok etishni osonlashtiradiganga yordam beradi. Bolalarning qo'llarini varaq bo'ylab boshqarib, 3 nafar aqli zaifligi bo'lgan o'quvchilar yordamchi o'qituvchi yordamida namunali chizmalar yaratadilar. 3 nafar aqli zaifligi bo'lgan o'quvchilarning onalar nihoyat o'z farzandlariga alohida yondashuvni topganlaridan xursand bo'ladilar. Biroq, 3 nafar aqli zaifligi bo'lgan o'quvchilar rasmlarni xuddiki majburiy tarzda chizganliklari uchun ular rasm chizishni odamga nisbatan zo'ravonlik bilan bog'lashni boshlaydilar. So'ngra siz bu harakatlar ularga foydadan ko'ra ko'proq zarar etkazishini tushunasiz.

5-tajriba. Bu haqda o'ylab, insonparvarlik pedagogikasining asosiy dushmani natijaga yo'naltirilganlik degan xulosaga kelasiz. Ko'rinib turibdiki,

agar biz bolalarda qandaydir ko'nikmalarni shakllantirmoqchi bo'lsak, ularga qandaydir bilimlarni o'tkazmoqchi bo'lsak, ularning ba'zilar muqarrar ravishda yaxshiroq, ba'zilar esa yomonroq o'rganishadi, chunki bolalar odatda bir-biridan qobiliyatlari, aql doirasi va mehnatsevarligi bilan farqlanadi. Siz akvarel qog'ozini to'playsiz va **Waldorf pedagogika** dasturi bo'yicha rasm chizishingizni e'lon qilasiz. Bir yil davomida bolalar rasmlar chizishadi, ba'zan mazmunli narsaga o'xshash go'zal bo'yoq dog'larini chizadilar. 3 nafar aqli zaifligi bo'lgan o'quvchilar juda xursand, chunki ular oxir-oqibat boshqalarga o'xshab qila oladigan ishlarini qilishmoqda. Ba'zi ota-onalar sizning oldingizga qachon biror narsani o'rgatishni boshlashingizni so'rashni boshlaydilar. Siz ularga bolaning ruhi haqida nimadir tushuntirasiz va o'rganish quruq mashqlar emas, balki yorqin tajribalardan iborat bo'lishi hissiy rivojlanish uchun qanchalik muhimligini tushuntirasiz. Onalar sizning yuksak

pedagogik ideallaringizga qoyil qolishadi, siz inklyuziya nihoyat ishlaganini his qilasiz va bir yil ichida 3 nafar aqli zaifligi bo'lgan o'quvchilar hech narsa chizishni o'rganmagani haqida emas balki, rang-barang dog'lardan boshqa hech nima chizishni o'rganmaganliklari haqida fikr yuritasiz.

Waldorf pedagogikasi – diniy va tasavvufiy g'oyalarga asoslangan muqobil pedagogik tizim.

Waldorf pedagogikasi Rudolf Shtaynerning diniy va tasavvufiy ta'limotiga asoslanadi, u teosofiya (dinshunoslik) – antroposofiya (diniy donishmandlik) dan paydo bo'lgan.

Waldorf maktablari umumiy ta'lim hisoblanadi. Boshlang'ich sinflarda esa baho qo'yilmaydi va o'qitish asosan darsliklarsiz olib boriladi.

Birinchi Waldorf maktabi 1919-yilda tashkil etilgan. 2019-yilda 70 dan ortiq mamlakatlarda 1151 ta Waldorf maktabi (shu jumladan Germaniyada 87 000 o'quvchiga ega 245 maktab) va 65 mamlakatda 1857 ta bolalar bog'chasi Waldorf/Shtayner maktablari xalqaro forumi (Gaaga doirasi) tomonidan tan

olingan. Valdorf ta'limi gumanitar oliy maktabining pedagogik bo'limi hisoblanadi. "Valdorf maktabi" nomi ro'yxatdan o'tgan xalqaro savdo belgisi bo'lib, undan foydalanish huquqi Mustaqil Valdorf maktablari ittifoqiga (Germaniya) tegishli.

O'qituvchining tajribalaridan kelib chiqib qilishimiz mumkin bo'lgan xulosalar, yani o'qituvchilar quyidagi jarayonlarni amalga oshirishlari kerak:

- maqsadni natija olishga qaratmasdan, aksincha, maqsad bolalarning hamkorlikdagi ta'limi ekanligi va ularning birgalikda ishtirok etib uyg'unlashishi ekanligiga rioya qilish.

- bolalarga bag'rikenglik munosabatini singdirib borish va alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni masxara qilmaslikka va ajratmaslikka undash, shuningdek, tenglik g'oyalarini targ'ib qilish.

- bolalarning imkoniyatlariga mos dasturlar asosida ta'limni tashkil etish va shu dastur asosida baholash jarayonini o'tkazish hamda sog'lom bolalarga ular boshqacha ekanligini tushuntirib borish, shuningdek, bu o'ziga xosliklar normal holat ekanligini sog'lom bolalarga tushuntirib borish.

ADABIYOTLAR:

1. Rahimjon o'g'li, A. A. (2022). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MANTIQUIY TAFAKKUR RIVOJLANISHINING IJTIMOIIY PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI. SO 'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI, 1(2), 116-119.
2. Asqarov Anvarjon Rahimjon o'g'li. (2022). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING AQLIY TARAQQIYOTINING RIVOJLANISHIDA O'YIN

- RIVOJLANTIRUVCHI FAOLIYAT SIFATIDA. Uzbek Scholar Journal, 5, 207–209.
3. Askarov, A. (2022). CREATIVE THINKING IN PRESCHOOL SOCIAL PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF DEVELOPMENT. Science and innovation, 1(B8), 87-91.
 4. Asqarov, A. (2022). MAKTABGACHA YOSH DAVRDA KREATIV TAFAKKURNI RIVOJLANISHINING IJTIMOIIY PSIXOLOGIK ASPEKTLARI. Eurasian Journal of Academic Research, 2(6), 882-883.
 5. O'G'Li, A. A. R. (2022). XOTIRANI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS USULLARI. *Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali*, 1(6).
 6. Rahimjon o'g'li A. A. MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MANTIQUIY TAFAKKUR RIVOJLANISHINING IJTIMOIIY PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI //SO 'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI. – 2022. – T. 5. – №. 2. – C. 116-119.
 7. Rahimjon o'g'li, Asqarov Anvarjon. "MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MANTIQUIY TAFAKKUR RIVOJLANISHINING IJTIMOIIY PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI." *SO 'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI* 5.2 (2022): 116-119.
 8. Rahimjon o'g'li, A. A., & Adxam o'g'li, X. A. (2023). INKLYUZIV TA'LIM OLAYOTGAN BOLALARNI TAFAKKUR SOHASINI O'RGANISH.
 9. Xomidov , A. A. o'g'li, & Asqarov A. R. o. (2023). INKLYUZIV TA'LIM OLAYOTGAN BOLALARNI TAFAKKUR SOHASINI O'RGANISH. *GOLDEN BRAIN*, 1(11), 299–302.
 10. Xomidov , A. A. o'g'li, & Asqarov A. R. o. (2023). INKLYUZIV TA'LIM OLAYOTGAN BOLALARNI TAFAKKUR SOHASINI O'RGANISH. *GOLDEN BRAIN*, 1(11), 299–302. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/3178>

11. Mirzaboyev, Y. (2023). FEATURES OF A COMPETENCY APPROACH TO THE IMPLEMENTATION OF THE NATIONAL CURRICULUM IN PRACTICE. *Science and innovation*, 2(B4), 63-67.
12. Irgashevich, D. M., & Azadovna, S. G. (2022). FORMATION OF A GENERAL APPROACH TO SOLVING PROBLEMS FOR PRIMARY EDUCATION ACCORDING TO THE REQUIREMENTS IN THE NATIONAL CURRICULUM OF UZBEKISTAN. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(6), 771-781.
13. MIRZABOYEV, Y. BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING MATEMATIKA O 'QITISH METODIKASI. O 'RTA UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA MATEMATIKA O 'QITISHNING MAQSADI. *ЭКОНОМИКА*, 169-172.
14. Мирзабоев, Й. А. (2022). Тур Ўзгариш Чизиқлари Учта Бўлган, Гиперболик Қисмларининг Ҳаммаси Характеристик Учбурчаклардан Иборат Бўлган Бешбурчакли Соҳада Учинчи Тартибли Кўринишдаги Параболик-Гиперболик Тенглама Учун Битта Чегаравий Масала Ҳақида. *Theory And Analytical Aspects Of Recent Research*, 1(5), 363-366.
15. Ra'noxon, S. (2022). BOSHLANG'ICH MAKTAB O'QUVCHILARIDA MATEMATIKAGA MUNOSABAT. *IJTIMOIIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(11), 203-207.

—